

До спеціалізованої вченої ради Д 35.051.03
у Львівському національному університеті
імені Івана Франка
вул. Січових стрільців, 14
м. Львів, 79000

ВІДГУК

**офіційного опонента – в.о. завідувача кафедри кримінального права,
процесу і криміналістики Прикарпатського юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія», кандидата
юридичних наук, професора Короля Володимира Володимировича
на дисертацію Крикливця Дмитра Євгеновича
«Реалізація засади змагальності під час розгляду скарг слідчим суддею»
на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес, криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність**

Актуальність теми дослідження. Важливою новелою кримінального процесуального закону є поширення сфери застосування однієї з ключових засад кримінального провадження – змагальності – на стадію досудового розслідування. Й одним із основних напрямів реалізації змагальності під час досудового розслідування, поряд із розширенням прав сторони захисту та потерпілого, є розширення сфери судового контролю у цій стадії кримінального провадження.

Проблеми змагальності кримінального провадження завжди посідали одне з чільних місць у теорії кримінального процесу та не втратили актуальності й сьогодні. Однак, незважаючи на численні дослідження та значний рівень теоретичної розробленості питань судового оскарження рішень, дій та бездіяльності під час досудового розслідування, дискусійним та невирішеним у теорії кримінального процесу залишається питання про дію засади змагальності при розгляді слідчим суддею скарг на рішення, дії, бездіяльність органів

досудового розслідування чи прокурора. Крім того, в умовах чинності нового КПК України потребують дослідження й питання про предмет та суб'єкти оскарження під час досудового розслідування, а також процедуру судової діяльності щодо розгляду слідчим суддею скарг на рішення, дії, бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора.

Саме ці проблеми зумовили необхідність глибокого теоретичного осмислення і напрацювання наукових підходів щодо реалізації засади змагальності під час розгляду скарг слідчим суддею з метою подальшого вдосконалення положень кримінально-процесуальної науки і кримінального процесуального законодавства та вказують на актуальність обраної Д. Є. Крикливцем теми дисертації.

Наукова новизна отриманих результатів. Наукова новизна результатів дисертаційної роботи, наукових пропозицій та рекомендацій, теоретичних узагальнень і висновків, необхідність їх практичного застосування, що складають основний зміст дисертації Д. Є. Крикливця, значною мірою зумовлюється актуальністю дослідження за обраним напрямом. Виконана наукова робота є одним із перших проведених в умовах чинності нового КПК досліджень інституту оскарження рішень, дій, бездіяльності органу досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування. Автором досить чітко визначено та обгрунтовано об'єкт і предмет, завдання та структуру дисертаційної роботи.

У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків, запропонованих особисто здобувачем, зокрема:

- виокремлено ознаки інституту судового контролю: 1) законодавчо регламентована діяльність; 2) процесуальна мета – перевірка дотримання прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні; 3) здійснення спеціальним суб'єктом – слідчим суддею; 4) визначеність меж; 5) наявність процесуальної підстави; 6) непреюдиціальність (стор. 46–50);

- обгрунтовано пропозиції щодо можливості оскарження рішень, дій, бездіяльності також інших суб'єктів кримінального процесу, які під час

здійснення досудового розслідування набувають статусу слідчого (наприклад, керівника органу Національної поліції, що проявилася у невжитті заходів щодо внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДРу, оскільки останній не є слідчим, прокурором) (стор. 111–112);

- на підставі аналізу норм процесуального закону запропоновано перелік груп потенційних випадків оскарження бездіяльності, що включають випадки: незалучення підозрюваним та незабезпечення слідчим, прокурором участі захисника з настанням одного із моментів, передбачених КПК; випадки, пов'язані із застосуванням тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, а також інші випадки (стор. 115–117);

- обґрунтовано необхідність надання права оскаржити бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у неповерненні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами ст.169 КПК, також і власнику тимчасово вилученого майна (стор. 128–130);

- запропоновано передбачити вимоги до скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, які не обмежуватимуть суб'єктів кримінального провадження у здійсненні права на оскарження процесуальних рішень, дій, бездіяльності, але водночас перешкоджатимуть поданню необґрунтованих скарг та сприятимуть оперативності судового розгляду (стор. 138–140);

- обґрунтовано пропозицію не враховувати до строку на оскарження рішень, дій, бездіяльності слідчого або прокурора час, який суб'єкт провадження витратив на оскарження відповідного рішення, дії чи бездіяльності до прокурора. У такому разі перебіг строків оскарження розпочинається спочатку з дня отримання особою копії рішення прокурора по суті скарги (стор. 147);

- запропоновано передбачити у процесуальному законі необхідність постановлення ухвали про відкриття провадження за скаргою, а також вимоги щодо змісту цієї ухвали (стор. 150–152);

- запропоновано надати особі, яка подала скаргу, право на відмову від неї до закінчення судового розгляду, зберігши за нею право на повторне

звернення до слідчого судді зі скаргою на те ж саме рішення, дію чи бездіяльність слідчого або прокурора, проте вже без права повторної відмови від неї (стор. 155–156).

Отримані результати, без сумніву, можуть бути розвинуті у наступних наукових пошуках, у тому числі в інших галузевих наукових дослідженнях.

Ступінь обґрунтованості і достовірності наукових результатів. Сформульовані в дисертації наукові положення, висновки і рекомендації є достатньо обґрунтованими з точки зору логіки та методології наукового дослідження. Їх отриманню, як свідчить ознайомлення з текстом дисертаційної роботи, передувала значна робота автора з аналізу наукових джерел кримінального процесуального права, теорії держави і права та інших.

Дисертаційна робота Д. Є. Крикливця є самостійним, аргументованим, комплексним та завершеним дослідженням, має високий науково-теоретичний та прикладний рівень. Структурна побудова дисертації свідчить про науково вивірений підхід до вирішення поставлених автором завдань і досягнення мети дослідження.

У дисертаційній роботі опрацьовано достатній обсяг літературних джерел, нормативних актів, матеріалів судової практики та їх узагальнень, що зумовило наукову обґрунтованість результатів виконаного дослідження.

Завдяки вдало підібраним автором методам дослідження (було використано як загальнонаукові, так і спеціальні методи) на належному рівні проаналізовано відповідну нормативно-правову базу України, яка регулює процесуальну діяльність слідчого судді в кримінальному провадженні, окремі норми законодавчих актів деяких зарубіжних держав у цій сфері. Окремо слід відмітити проведені опитування й анкетування практичних працівників і методологічно правильне опрацювання їх результатів. Все це дозволило дисертанту прийти до відповідних висновків, сформулювати низку важливих наукових положень та рекомендацій.

Висновки автора стосуються наукових та практичних положень щодо реалізації засади змагальності під час розгляду скарг слідчим суддею, які

достатньо обґрунтовані в змісті дисертаційної роботи. Також у висновках автором відображено сформульовані та обґрунтовані ним положення щодо вдосконалення норм чинного КПК України, які забезпечують правове регулювання діяльності слідчого судді під час розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування.

Загальний аналіз змісту роботи свідчить про високий рівень спеціальної фахової підготовки автора та його глибоку обізнаність з теоретичними і практичними проблемами досліджуваної тематики, що безпосередньо відобразилося на належному науковому рівні проведеного дослідження і його практичному значенні.

Про ступінь обґрунтованості положень і висновків, винесених на захист, свідчить також належна їх апробація. За матеріалами дисертаційного дослідження опубліковано п'ять наукових статей у вітчизняних фахових виданнях, одну наукову статтю у іноземному періодичному науковому виданні та дев'ять тез доповідей на міжнародних та звітних науково-практичних конференціях. Публікації з теми дослідження та автореферат відображають зміст дисертаційної роботи.

Значення результатів дослідження для науки і практики. Викладені у дисертації наукові позиції, практичні рекомендації, а також пропозиції щодо удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства мають обґрунтовану теоретичну та практичну спрямованість і можуть бути використані у: науково-дослідній сфері – як підґрунтя для подальшого дослідження процедури оскарження рішень, дій, бездіяльності органу досудового розслідування під час досудового розслідування зокрема, та інституту судового контролю за досудовим розслідуванням в цілому; правотворчій діяльності – при внесенні запропонованих змін до КПК з метою оптимізації процесу подання скарг суб'єктами кримінального провадження, розгляду та вирішення їх слідчим суддею, що має на меті забезпечення додаткових гарантій для відстоювання учасниками провадження своїх правових позицій; правозастосовній діяльності – для вдосконалення діяльності з оскарження до слідчого судді рішень, дій, бездіяльності слідчого, прокурора;

навчально-методичній роботі – у навчальному процесі, при викладанні навчальних дисциплін «Судові і правоохоронні органи України», «Кримінальне процесуальне право України», спеціальних курсів, а також під час підготовки підручників з кримінального процесу та методичних матеріалів.

Відзначаючи ґрунтовну аргументованість наукових положень, висновків та рекомендацій, належний рівень і практичне значення дисертації Д. Є. Крикливця, водночас слід зазначити, що **рецензоване наукове дослідження, як і будь-яка наукова робота, викликає певні зауваження, має деякі спірні положення, щодо яких необхідно додатково з'ясувати позицію автора.** До цих зауважень слід віднести такі:

1. На стор. 24–26 дисертації Д. Є. Крикливець визначає ознаки («організаційні та функціональні правові положення») та поняття змагальності у кримінальному провадженні. Однак, наведене автором визначення викликає певні запитання та зауваження.

По-перше, змагальність у кримінальному провадженні дисертант визначає як «процесуальний режим», проте не вказує у чому ж полягає відмінність цього терміну від поняття засади кримінального провадження. Стосовно ж сукупності організаційних та функціональних правових положень, то вони можуть утворювати і зміст поняття засади кримінального провадження. Зокрема, у теорії кримінального процесу усталеним є розподіл засад кримінального провадження на організаційні, організаційно-функціональні та функціональні.

По-друге, одним із визначальних положень аналізованого визначення, на думку дисертанта, є спрямованість змагальності на те, «щоб сторони кримінального провадження та потерпілий могли скористатися достатньою сукупністю процесуальних засобів задля представлення, доказування своїх правових позицій, спростування інших правових позицій». Як видається, автору варто було включити у це визначення й процесуальні засоби збирання доказів. Адже нерівність процесуальних можливостей сторін кримінального провадження під час досудового розслідування найбільше проявляється саме у різних можливостях збирання доказів.

2. Підтримуючи в цілому позицію дисертанта щодо дії засади змагальності під час розгляду скарг слідчим суддею, водночас слід не погодитись із твердженнями автора про те, що суб'єкти (скаржники), «...які у загальному розумінні п.19 ч.1 ст.3 КПК не є стороною захисту, ... в силу та з метою участі у названій процедурі (*процедурі розгляду скарг слідчим суддею – В.К.*) набувають її статусу; ... вони нарівні із суб'єктами, які згідно п.19 ч.1 ст.3 КПК належать до сторони захисту, наділяються правами для відстоювання своїх правових позицій та участі у доказуванні» (стор. 62 роботи).

У ч. 1 ст. 22 КПК України закріплене загальне визначення змагальності у кримінальному провадженні – «передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими цим Кодексом». Дійсно, цим положенням не враховано випадки участі у процесуальному спорі з представниками сторони обвинувачення (слідчим та прокурором) суб'єктів, які не належать до сторони захисту. Однак, ставити питання про набуття цими суб'єктами статусу сторони захисту, в тому числі наділення їх такими ж правами для відстоювання своїх правових позицій та участі у доказуванні теж не зовсім правильно. Адже сторона захисту здійснює свою процесуальну діяльність на противагу висловленій підозрі чи обвинуваченню у вчиненні кримінального правопорушення. Інша річ, якщо вести мову про процесуальний статус скаржника (незалежно від його приналежності до сторони кримінального провадження).

3. Досліджуючи питання про те, хто з учасників провадження зобов'язаний доказувати обставини, викладені у скарзі, Д. Є. Крикливець зазначає, що виходячи із засади змагальності та норм КПК, «учасник кримінального провадження, який подав скаргу, повинен доказати кожную обставину, яку у ній викладено, а слідчий, прокурор мають право, оскільки участь у судовому засіданні не є їхнім обов'язком, спростовувати доводи скарги та обґрунтовувати правомірність своєї процесуальної поведінки, а також сторони не позбавленні права у судовому засіданні навести додаткові аргументи

на користь своєї позиції, які не викладені у скарзі чи в оскаржуваному рішенні» (стор. 67 роботи).

Підтримуючи в цілому позицію про те, що учасник провадження зобов'язаний доказувати обставини, викладені ним у скарзі, не можна погодитись із авторським тлумачення ч. 3 ст. 306 КПК України («розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування здійснюється за обов'язкової участі особи, яка подала скаргу, чи її захисника, представника та слідчого чи прокурора, рішення, дії чи бездіяльність яких оскаржується. Відсутність слідчого чи прокурора не є перешкодою для розгляду скарги»), як право, а не обов'язок слідчого, прокурора участі у судовому засіданні з розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування.

Слова «відсутність слідчого чи прокурора не є перешкодою для розгляду скарги» слід розглядати як додаткову гарантію для сторони захисту чи іншого учасника провадження, яким була подана скарга на рішення, дії чи бездіяльність того ж таки слідчого чи прокурора, але не як диспозитивне право останніх брати участь у судовому засіданні.

Як видається, у цій ситуації слід виходити не лише із вимог засад змагальності та диспозитивності, як зазначає дисертант. У цьому аспекті можна пригадати відому концепцію Ю.П. Аленіна та Ю.О. Гурджі про публічну природу гарантій прав особи у кримінальному процесі. Зокрема, ст. 40 КПК України на слідчого покладено відповідальність за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій під час досудового розслідування, а відповідно до ч. 2 ст. 36 КПК України саме прокурор здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва.

4. Недостатньо переконливими є аргументи дисертанта щодо недопустимості вирішення судом апеляційної інстанції скарги на рішення слідчого судді по суті (стор. 187–189 роботи). Зокрема, автор зазначає, що у таких ситуаціях порушуються засади змагальності сторін, забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності та диспозитивності.

Однак, вирішення скарги на рішення слідчого судді по суті, якщо у ній міститься така вимога скаржника, не лише не суперечить вказаним засадам кримінального провадження та ч. 3 ст. 407 КПК України, але й позбавляє учасників провадження зайвої бюрократичної тяганини. Більш того, саме суд апеляційної інстанції й має стати для скаржника тим незалежним і безстороннім судом, право на який закріплене у ст. 6 Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та ст. 21 КПК України, що виступатиме важливою гарантією повного, всебічного та неупередженого судового розгляду по суті його скарги на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування.

5. Характеризуючи процедуру апеляційного провадження, Д. Є. Крикливець піднімає питання «про предмет доказування у зв'язку з апеляційним переглядом ухвал слідчого судді» (стор. 190–193 дисертації). Однак, у цьому випадку використання терміну «предмет доказування» видається недоречним.

Так, у теорії кримінального процесу під предметом доказування розуміють сукупність обставин, встановлення яких необхідно у кожному кримінальному провадженню, без виявлення яких неможливо розкрити кримінальне правопорушення, встановити особу, яка його вчинила, прийняти законне, обґрунтоване, вмотивоване рішення. Тобто поняття предмету доказування безпосередньо пов'язане із досліджуваною подією кримінального правопорушення.

Апеляційне ж оскарження та перегляд ухвал слідчого судді викликані не обставинами події кримінального правопорушення, а рішеннями, діями чи бездіяльністю слідчого або прокурора під час досудового розслідування та їх оцінкою в ухвалі слідчого судді, які досліджуються на предмет їх відповідності вимогам кримінального процесуального закону. Тому стосовно апеляційного оскарження та перегляду ухвал слідчого судді доцільно говорити не про предмет доказування, а про обсяг їх перевірки.

Висловлені зауваження стосуються переважно складних дискусійних питань теми дослідження або окремих недостатньо чітких формулювань, а тому

не можуть позначитися на загальній позитивній оцінці наукової новизни та практичної значимості дисертаційної роботи Д. Є. Крикливця.

Зміст дисертації відповідає заявленій дисертантом науковій спеціальності, вона належно апробована. Мета та завдання цього наукового дослідження повністю досягнуті.

Виходячи з викладеного вище, можна стверджувати, що дисертаційна робота на тему «Реалізація засади змагальності під час розгляду скарг слідчим суддею» відповідає вимогам, сформульованим у пунктах 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. Вона містить наукові положення та науково обґрунтовані результати в галузі кримінально-процесуального права, що розв'язують важливу науково-прикладну проблему, а її автор – Крикливець Дмитро Євгенович заслуговує присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент:

**в.о. завідувача кафедри кримінального
права, процесу і криміналістики**

Прикарпатського юридичного інституту

Національного університету

«Одеська юридична академія»,

кандидат юридичних наук, професор

В. В. Король

